

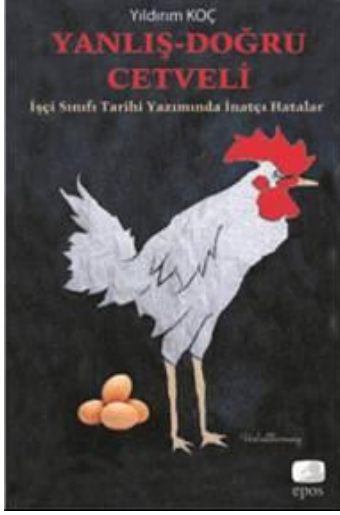
SENDİKACILIK TARİHİNE İLİŞKİN BÜYÜK HATALAR

3 Haziran 2021

Yıldırım Koç

50 yılı biraz aşkın bir süredir Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi tarihini öğrenmeye çalışıyorum. Bu konuda ilk kitabım 1976 yılında yayımlandı. O günden beri de bu alanda yazmaya çalışıyorum. ODTÜ İktisat Bölümü'nde yarı zamanlı öğretim görevlisi olarak da 23 yıldır aralıksız bu konuda ders veriyorum. Bu konuda çok çok geniş bir arşive sahip olduğumuzu da belirteyim.

İş böyle olunca, bu alanın uzmanı olmadan bu alanda yazmaya çalışanların yanlışlarını gördükçe canım epey sıkılıyor. Bunca yıldır birçok uzmanın yazdıklarını okumadan bu alana pervasızca girenlere çok sinirleniyorum.

Bu konuda 2010 yılında **Yanlış-Doğru Cetveli, İşçi Sınıfı Tarihi Yazımında İnatçı Hatalar** (Epos Yay., Ankara) isimli bir kitabım yayımlanmıştı. Bugünlerde bir başka vesileyle Dr.Naci Önsal'ın 2008 yılındaki bir kitabı gündeme geldi. 2008 yılında Türk-İş Genel Sekreter Yardımcılığı görevini yürüten Dr.Naci Önsal'ın Türk-İş Yayınları arasında yayımlanan **Sendikal Notlar** (Mayıs 2008) kitabında bu alanda yapılan büyük ve temel hataların sergilenmesi, benzer hataların başka kişiler tarafından yapılmasının engellenmesine katkıda bulunabilir.

AMELPERVER CEMİYETİNİ İŞÇİ ÖRGÜTÜ SANMIŞ

Dr.Naci Önsal, bu alanda hiçbir ağırlığı olmayan, adı bile duyulmayan bir yazarın, Kamar Yalçın'ın **Türkiye'de Sosyal Girişimler ve Sendikacılık Tarihi** isimli kitabını kaynak göstererek, şunları yazıyor: "Bilinen ilk işçi örgütü 1871 yılında kurulan Ameleperver Cemiyeti'dir. Bu cemiyet Avrupa'da gelişen sosyal akımların sonucu olarak çoğunluğu işçi sınıfı dışında olan aydınlarca kurulmuştur. 1872 yılında cemiyetin Paris'teki taraftarlarınca yapılan toplantısında, cemiyetin uluslararası niteliğe kavuşturulması üzerinde durulmuştur." (**Sendikal Notlar**, s.21)

Sendikacılık tarihiyle azıcık ilgilenmiş bir kişi, 2008 yılında hâlâ "bilinen ilk işçi örgütü 1871 yılında kurulan Ameleperver Cemiyeti'dir," demez, diyemez.

Dr.Naci Önsal'ın 1871 yılında kurulduğunu ileri sürdüğü "Ameleperver Cemiyeti"nin bir işçi örgütü olmadığı bundan tam 52 yıl önce Oya Sencer'in **Türkiye'de İşçi Sınıfı, Doğuşu ve Yapısı** (Habora Yay., İst., 1969, s.155-157) kitabında anlatıldı. Ayrıca, bu örgütün gerçek adının "Ameleperver" değil "Amelperver Cemiyeti" olduğu 1996 yılında yayımlanan **Sendikacılık Ansiklopedisi**'nde belirtilmektedir.

Bu konuda değerli hocalarımdan Şehmus Güzel'in de katkıları oldu. Dr.Şehmus Güzel 1981 yılında **Bilim ve Sanat Dergisi**'nde yayımlanan yazısında Ameleperver Cemiyeti hakkında ayrıntılı bilgi verdi. (Güzel, Ş., "1871 Ameleperver Cemiyeti," **Bilim ve Sanat Dergisi**, Ağustos 1981; yazının yeniden basımı için bkz. "1871 Ameleperver Cemiyeti," Güzel,Ş., **Türkiye'de İşçi Hareketi**, 1993, s.56-61)

Değerli hocam Prof.Dr.Cahit Talas, 1976 yılında yayımlanan **Sosyal Ekonomi** kitabında, Oya Sencer'in kitabına gönderme yaparak, Ameleperver Cemiyeti'nin bir işçi örgütü olmadığını belirtiyordu. (Talas, C., **Sosyal Ekonomi**, 2. Kitap, S Yay., Ankara, 1976, s.253)

Nihayet Erkan Serçe, **Toplumsal Tarih Dergisi**'nin Şubat 1995 tarihli sayısında yayımlanan

“Mitostan Gerçeği: Amelperver Cemiyeti” makalesi ve **Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi**’nde yayımlanan yazısında, bu örgütün gerçek adının “Ameleperver” değil, “Amelperver Cemiyeti” olduğunu, 1866 yılında kurulduğunu, üyelerinin çoğunluğunu Rum ve diğer yabancı ve azınlık gruplardan kişilerin oluşturduğu bir hayırseverler derneği olduğunu ve işçi örgütlenmesiyle hiçbir ilgisinin bulunmadığını hiç tartışmaya yol açmayacak bir biçimde gösterdi. (Serçe, E., “Mitostan Gerçeği: Amelperver Cemiyeti,” **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı 14, Şubat 1995, s.6-11; Serçe, E., “Amelperver Cemiyeti,” **Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi**, Cilt 1, İstanbul, 1996, s.41)

1969 yılından önce yayımlanan çalışmalarda Ameleperver Cemiyeti’nin ilk işçi örgütü olarak gösterilmesi hoşgörüyü karşılanabilir. Oya Baydar’ın kendi alanında bir ilk olan önemli kitabının 1969 yılında ve Şehmus Güzel’in önemli makalesinin 1981 yılında yayımlanmasından sonra bu konuda yapılan hatalar, bu alandaki gelişmelerin izlenmediğinin, ciddi bir araştırma yapılmadan çalاکalem yazı yazıldığına bir göstergesidir. Hele hele Erkan Serçe’nin yazısının 1995 yılında yayımlanmasının ardından bu konuda yapılan hatalar, büyük bir ilgisizliğin ve bilgisizliğin kanıtı olarak alınabilir. Bu tür yanlışlar, temel kaynaklara başvurmadan yazılan metinlere ve bunu yazan kişiye duyulan güveni yok etmektedir.

OSMANLI’DA İLK İŞÇİ HAREKETİ 1872 YILINDA OLMUŞMUŞ

Dr.Naci Önsal Osmanlı’daki ilk işçi eylemlerine ilişkin şunları yazıyor: “Sanayileşme sürecine görece geç girmiş olan Osmanlı’da ağırlıklı olarak askeri ihtiyaçlara yönelik üretim yapan ve hizmet veren işyerlerinde ilk işçi hareketleri, spontane grevler olarak 1872’de görülür. Tersanelerde, demiryolları yapımında, posta telgraf işletmelerinde ve Rumeli kesiminde tütün işletmelerindeki bu ilk grevler 1880 yılına gelindiğinde birden kesilir.” (**Sendikal Notlar**, s.21)

Halbuki Osmanlı’da bilinen ilk işçi hareketleri veya grevlerin geçmişi daha eskilere gitmektedir.

Ücretlilerin prototipi olan kapıkullarının enflasyon (akçe tağşişi) nedeniyle gerçek ücretlerinin düşmesine tepki olarak, önce çorba kaplarını ayaklarıyla devirmeleri ve sonra da kutsal kabul edilen yemek kazanlarını kaldırmaları (“kazan kaldırma”) da bir tür grevdir. Kapıkullarının bu tepkisi bazen kazan kaldırmayı da aşarak, ücretlere zam ve yaklaşık bir yıllık ücrete eşit olan cülus bahşişini alabilmek amacıyla, padişah değiştirmeye kadar gitmekteydi. Kapıkullarının en önemli kesimi olan yeniçerilerin bilinen bu nitelikteki ilk başkaldırısı 1444 yılındadır. Kapıkulu süvarilerinin bilinen ilk ayaklanması ise, yine akçe tağşişine bağlı olarak, 1588 yılında gerçekleşti; eylem amacına ulaştı ve zam alındı. (Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Y.Koç, **Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi, Osmanlı’dan 2020’ye**, Kaynak Yay., İstanbul, 2021)

Kapıkullarının eylemlerinin dışında saptanabilmiş ilk grev izi, 1587 yılında İstanbul’da Mehmet Paşa tarafından yaptırılan camide çalışan duvarcı, marangoz ve taşçı ustalarının (işgüçlerinden başka satacak birşeyleri olmayan ücretli işçilerin) 12 akçe olan yevmiyelerinin yetmediğini bildirip 4’er akçe zam istemeleri ve bu zammın verilmesinden sonra da iş durdurmayı sürdürmeleri olayıdır. (Refik, A., **On Altıncı Asırda İstanbul Hayatı (1553-1591)**, Devlet Basımevi, İstanbul, 1935, s. 73)

ODTÜ Tarih Bölümü’nden *Dr.Birten Çelik*, 1826 yılında “Kal’a-yı Tis’a” (Dokuzuncu Kale) olarak belirtilen kalenin inşaatı sırasında işçilerin iş bırakma eylemi yaptıklarını ve Elbisehane-i Askeri işçilerinin ödenmeyen ücretlerini alabilmek amacıyla Mayıs ile Eylül 1862 arasında beş ay iş durdurduklarını saptamıştır. (Çelik, B., **Türkiye’de İşçi Hareketlerinin Tarihsel Gelişimi (1800-1870)**, Doktora Tezi, İzmir, 1999) Dr.Birten Çelik’in saptamalarına göre, 1826 yılında Kal’a-yı Tis’a (Dokuzuncu Kale) inşaatında çalışan işçiler, ücretlerine zam yapılmasını sağlamak amacıyla iş bırakmışlar. Sayın Çelik’in doktora tezinde belirtildiğine göre, “Bu kalenin binalarında çalışan amelelerin talepleri, ücretlerinin artırılması içindir. İşçiler, taleplerini birkaç kez, ‘şu kadar akçe isteriz ve yevmiyelerimize zam yapın’ diyerek dile getirmişlerdir. Belgeye göre, işçiler, dile getirdikleri taleplerinden dolayı kendilerine karşı zor kullanılırsa, firar edeceklerini söylemişlerdir. Bu işçiler, ellerinde direklerle ayaklanmışlardır.” (s.112-113) Bu dönemde gerçekleşen diğer bir işçi eylemi, ordu için giysi üreten bir fabrika olan Elbisehane-i Askeri’dedir. Elbisehane-i Askeri işçileri, ödenmeyen ücretlerinin ödenmesini sağlamak amacıyla 1862 yılında greve gitmişler. Bu eyleme, Elbisehane

dışında diğere anbarlarda çalışan ameleler de katılmış. Grevde çatışmalar olmuş. Eylem bir ayaklanma kabul edilmiş. Önderler tutuklanmış. (s.113-117)

1840'lı yıllarda "Selanik'te birlikler, geciken paralarını almak için ayaklanmışlar, kumandanlarını öldürmüşlerdi." (Poole, S.L., **Lord Stratford Canning'in Türkiye Anıları**, Yurt Yay.No.17, Ankara, 1983, s.85)

Tarihçi Yılmaz Öztuna, 1830-1831 yıllarında bayındırlık işlerinde çalışan 6 bin fellahın işi bırakıp kaçmalarının Mısır-Osmanlı savaşına yol açtığını yazmaktadır. (Öztuna, Y., **Türkiye Tarihi**, Cilt 11, Hayat Kitaplığı, İstanbul, 1967, s.173)

Issawi ise, 1863 yılında Ereğli kömür madenlerinde "bir tür grev" yapıldığından söz etmektedir. (Issawi, **The Economic History of Turkey 1800-1914**, The University of Chicago Press, Chicago, 1980, s.50. Issawi'nin bu greve ilişkin kaynağı Rusça'dır: Guseinov, A.A., **Profsoyuzy v Turtsii**, Moscow, 1975, s.8)

Bunların ve benzeri çalışmaların hiçbirini incelemeden işçi sınıfı ve sendikacılık tarihi yazmaya kalkarsanız, böyle hatalar yaparsınız.